

Fördjupad bedömning av påverkan på riksintresse

A. Naturvårdverkets synpunkter

I Naturvårdsverkets yttrande (aktbilaga 14) behandlas riksintresset för naturvård under avsnitt 3.1. I yttrandet framförs kritik mot de slutsatser som dragits i ansökningshandlingarna, bl.a. rörande den konsekvensbedömning för berört riksintresseområde som Cementa gjort.

De aspekter som Naturvårdsverket anser vara ofullständigt utredda ur ett riksintresseperspektiv beskrivs ingående i flera olika underlagshandlingar till tillståndsansökan. I det dokument som hanterar riksintressefrågan (Ansökansbilaga B10) görs en sammanfattning av de relevanta aspekterna med hänvisningar till var mer detaljerade beskrivningar finns. Sådana hänvisningar har gjorts för att inte tynga materialet med allt för många upprepningar. I det följande kommenteras Naturvårdsverkets synpunkter och där det ansetts lämpligt kompletteras redogörelsen med ytterligare utredning. Framställningen har följande avsnitt.

- (B) Utredning av riksintressets huvudkriterier B, C och D
- (C) Indirekt påverkan
- (D) Verksamhetens påverkan på områdets naturtyper och arter som i huvudsak har stor sårbarhet samt liten areal/population

B. Utredning av riksintressets huvudkriterier B, C och D

Naturvårdsverket anser att aspekterna rörande huvudkriterierna B, C och D bör utredas särskilt. I Ansökansbilaga B10, *Riksintresseutredning File hajdar*, har de huvudkriterier som Naturvårdsverket refererar till analyserats. I utredningen har kriterierna brutits ned i mindre beståndsdelar för att tydligare täcka alla de aspekter som tas upp i registerbladet för berört riksintresseområde. Uppdelningen har gjorts med utgångspunkt i hur länsstyrelsen har preciserat och motiverat de använda huvudkriterierna.

Huvudkriterium B avser *väsentligen opåverkade naturområden*. Länsstyrelsen motiverar i registerbladet huvudkriterium B enligt följande: *Området är Gotlands största sammanhängande*

vildmarksområde med en mängd olika naturtyper. Området är föga påverkat. Högt botaniskt värde och orörda våtmarker.

Huvudkriterium C avser områden med sällsynta naturtyper, hotade eller sårbara biotoper och arter. Länsstyrelsen motiverar i registerbladet huvudkriterium C enligt följande: *Unika blekevätar, källmyrar. I området häckar bl.a. brun kärrhök och trana.*

Huvudkriterium D avser områden med mycket rik flora eller fauna. Länsstyrelsen motiverar i registerbladet huvudkriterium D enligt följande: *Området har en rik och omväxlande flora med inslag av mycket sällsynta arter. Mycket rika förekomster av blodtopp, vätögontröst och brun ögontröst.*

I ansökningshandlingarna redovisas områdets naturkvaliteter ingående. Dels har Cementa låtit genomföra detaljerade kartläggningar av naturtyper och artförekomster samt naturvärdesinventering i ansökningsområdet såväl som i ett större referensområde, dels har de identifierade värdena belysts ur olika perspektiv för att kunna bedömas i förhållande till relevanta bestämmelser, såsom artskydd, områdesskydd, riksintressen och miljöbalkens allmänna hänsynsregler.

Nedan förtydligas var i ansökningshandlingarna de olika aspekterna av huvudkriterierna B, C och D beskrivs.

- I *Riksintresseutredning File hajdar* (Ansökansbilaga B10) beskrivs riksintresseområdets olika naturtyper (inklusive våtmarker) på s. 17-27 och naturtyperna inom ansökningsområdet beskrivs i på s. 38-41.
- I nämnda bilaga, på s. 31-32, beskrivs Vildmarksaspekten.
- Artförekomster i riksintresseområdet beskrivs på s. 28-30 i riksintresseutredningen och en mer detaljerad redogörelse av artförekomster inom ansökningsområdet görs på s. 40.
- Mer ingående beskrivningar av arter och naturtyper inom ansökningsområdet och delar av riksintresseområdet finns i rapporten *Biologisk mångfald och naturvärde på File hajdar* (Ansökansbilaga B6) med tillhörande bilagor. Här finns även en sammanfattande bedömning av områdets naturvärde på s. 72-73 där områdets storlek och orördhet belyses.

Samtliga aspekter som motiverar huvudkriterierna B, C och D finns således utförligt beskrivna i det ingivna materialet. På motsvarande sätt beskrivs påverkan på de olika aspekterna var för sig i det ingivna materialet:

- På s. 37 i *Riksintresseutredning File hajdar* (Ansökansbilaga B10) återfinns en tabell över arealen, och andelen, av olika naturtyper som skulle ianspråkta av den ansökta verksamheten, d.v.s. den direkta påverkan.
- I miljökonsekvensbeskrivningen (MKB), Ansökansbilaga B, görs konsekvensbedömningar avseende påverkan på arter på s. 75-85 samt 87-89.
- Påverkan på våtmarker inom riksintresseområdet beskrivs i underlagsrapporterna *Grundvattenmodell* (Ansökansbilaga B4), *PM Ytvatten* (Ansökansbilaga B5), *PM om indirekt påverkan på naturvärden i N2000-områden* (Ansökansbilaga B11) och *PM om indirekt påverkan på naturvärden i föreslagna N2000-områden* (Ansökansbilaga B13).
- I MKB görs konsekvensbedömningar avseende påverkan på riksintressen och formellt skyddade områden (s. 65), på naturvärden (s. 72-89) och på friluftsliv (s. 90)
- På s. 52-55 i riksintresseutredningen förs ett resonemang kring påverkan på riksintresset utifrån de frågeställningar som lyfts i Naturvårdsverkets *Handbok med allmänna råd för tillämpningen av 3 kap. 6 §, andra stycket, Miljöbalken*.

C. Indirekt påverkan

Utöver en ytterligare utredning rörande huvudkriterierna B, C och D så anger Naturvårdsverket, avseende huvudkriteriet B, att det finns en osäkerhet om hur den indirekta påverkan från ingreppet kommer att arta sig.

Den indirekta påverkan som den planerade verksamheten medför beskrivs i MKB, t. ex. avsnitt 6.4.2.1 och avsnitt 6.4.2.3. Som framgår ur MKB är den indirekta påverkan inte av sådan karaktär så att den påverkar arter och naturtyper i någon större omfattning. Det är den direkta påverkan som utgör den större påverkansaspekten. Nedan redogörs för skälen till denna slutsats.

Område: Den indirekta påverkan från den utökade verksamheten bedöms bli ungefär densamma som i dagsläget, med skillnaden att det kommer vara ett delvis annat område som berörs. I takt med att täktverksamheten förflyttas mot nordväst avtar dock påverkan öster och söder om tälkten, samtidigt som den tilltar norr och väster om tälkten.

Visuell påverkan: Med utgångspunkt i erfarenheten från nuvarande täktverksamhet kan konstateras att den visuella påverkan är begränsad till tälktens absoluta närhet, inom befintligt verksamhetsområde, eftersom vegetation och topografi gör att tälkten döljs från de kringliggande områdena utanför staketet. Motsvarande visuell påverkan bedöms föreligga även efter en utvidgning av tälkten, givet att planen är att spara vegetation inom verksamhetsområdet som bl.a. döljer tälkten från insyn.

Buller: Även störning genom buller är i dagsläget, vid normal verksamhet, begränsad till tälktens absoluta närområde. Endast vid sprängning gör sig täktverksamheten påmind i en större del av riksintresseområdet. I dessa situationer kan markvibrationer och buller upplevas på ett större avstånd och detta bedöms inte förändras till följd av en eventuell utvidgning av verksamheten.

Kanteffekt: Idag kan vissa kanteffekter ses kring tälkten genom att ett öppet landskap ändrar mikroklimatet på de mest närliggande markerna, inte minst genom ökad utsatthet för vind. I ansökan föreslås att vegetation ska sparas i verksamhetsområdet runt omkring brytområdet och med en sådan åtgärd bedöms kanteffektens utbredning begränsas till själva verksamhetsområdet.

Damning: Damning bedöms inte utgöra ett problem vid tälkten idag och förväntas inte heller utgöra ett problem vid en utvidgning av tälkten.

Hydrologi och naturmiljöer: Vad gäller hydrologi så bedöms de eventuella förändringar som skulle kunna uppstå i naturmiljöerna närmast tälkten bli mycket små. Anledningen till detta är att den växtlighet som återfinns i dessa naturmiljöer inte är grundvattenberoende utan istället beroende av ytvatten för sin vattenförsörjning. I dessa naturmiljöer ligger grundvattennivån åtskilliga meter under marken och växtlighet som återfinns här står alltså inte i stor kontakt med grundvattnet. Dessa naturtyper försörjs istället till största delen av den nederbörd som faller direkt på den aktuella platsen. Givet det sagda förväntas inga försämringar i förutsättningarna för flora och fauna närmast tälkten. De områden som eventuellt skulle kunna påverkas av en förändrad hydrologi är de våtmarksmiljöer som är belägna längre söderut inom riksintresseområdet. Dessa försörjs åtminstone delvis av tillrinnande vatten och kan därmed

påverkas av att ytan på avrinningsområdet minskar i storlek. Omfattningen av en sådan påverkan bedöms dock bli liten. Dessutom ska tilläggas att eventuell påverkan sker i delar av riksintresseområdet som redan är påverkade av dikning, körskador och/eller betesdrift. Det rör sig alltså inte om påverkan inom en ”väsentligen opåverkad” del av riksintresseområdet.

Utöver ovan redovisade bedömningar ska noteras att en viktig grundförutsättning i just det här fallet är att det i dagsläget redan bedrivs täktverksamhet inom riksintresseområdet. Vid riksintresseområdets utpekande har bedömningen gjorts att området har karaktären av ett väsentligen opåverkat naturområde, trots pågående täktverksamhet. Den bedömningen påverkas alltså inte i någon större utsträckning av att den befintliga verksamheten, med samma form av påverkansaspekter, utökas. Annorlunda uttryckt rör ansökan en fortsättning på en befintlig verksamhet, vilket innebär att många av de direkta såväl som indirekta effekter som är att vänta vid en fortsatt verksamhet redan påverkar området i utgångsläget. Detta är en central skillnad mot en bedömning av påverkan från en helt ny täkt i jungfrulig mark.

D. Verksamhetens påverkan på områdets naturtyper och arter som i huvudsak har stor sårbarhet samt liten areal/population

Naturvårdsverket anger vidare i sitt yttrande att ansökan bör kompletteras med uppgifter ett förtydligande av hur områdets naturtyper och arter som i huvudsak har stor sårbarhet samt liten areal/population påverkas direkt och indirekt. Nedan redogörs dels för hur arternas och naturtypernas utbredning kan jämföras och de svårigheter som ligger i att jämföra med andra platser, dels hur den utökade verksamheten bedöms påverka dessa unika kvalitéer.

D.1 Arter och naturtyper som har en begränsad förekomst nationellt och internationellt

Utbredningen av olika arter och naturtyper i ansökningsområdet, på Filehajdar och på Gotland i stort beskrivs ingående i underlagsrapporten *Biologisk mångfald och naturvärde på File hajdar* (Ansökansbilaga B6) med tillhörande bilagor. I bilagorna till rapporten beskrivs arternas förekomst även i ett större geografiskt perspektiv. Ytterligare kunskap om de fridlysta arterna har även sammanställts i punkt 8 i avsnitt B i huvuddokumentet.

Redovisningen utgår i dessa underlagsutredningar huvudsakligen ifrån en jämförelse mellan själva ansökningsområdet och övriga delar av File hajdar, för att belysa ansökningsområdets relativa betydelse för helheten, d.v.s. för att avgöra i vad mån ansökningsområdet sticker ut som en ”hot spot” i området eller om motsvarande kvaliteter återfinns inom en större yta. Denna

utgångspunkt i beskrivningarna har valts eftersom det redan från början var allmänt känt att File hajdar totalt sett är ett mycket artrikt område med förekomst av flertalet sällsynta arter.

Trots att jämförelsen primärt gjorts mellan ansökningsområdet och övriga File hajdar, framgår det av underlagsrapporterna att det inom ansökningsområdet förekommer naturtyper och arter som har en mycket begränsad utbredning i Sverige. I underlagsrapporten *Biologisk mångfald och naturvärde på File hajdar* (Ansökansbilaga B6) framgår att de naturkvaliteter som finns på File hajdar är sällsynta i landet. Större sammanhängande områden med hällmarkstallskog och naturalvar förekommer i Sverige endast på norra Gotland och det är således bara där en artsammansättning och artrikedom som liknar den på File hajdar kan förväntas. Utanför riksintresseområdet hittas sådana miljöer i Lärbro, Bunge och Fleringe socknar samt i västra delen av Hall och Hangvar.

Liknande miljöer finns även i Estland. Naturgeografiska skillnader, t.ex. avseende spridningsmöjligheter och klimat, gör dock att artsammansättningen i de estländska hällmarkstallskogarna inte helt kan jämföras med de gotländska även om miljöerna för ögat synes lika. I en del områden, t.ex. i Ryssland och Vitryssland, skulle det potentiellt kunna finnas naturmiljöer liknande dem på File hajdar men så länge denna kunskap inte finns tillgänglig så kan det totala globala perspektivet inte beskrivas.

I avsaknad av liknande miljöer att jämföra med, och för att få fram mer exakta siffror att jämföra med, skulle en jämförelse kunna göras mellan arealen av olika Natura 2000-naturtyper. De olika Natura 2000-naturtyperna är nämligen relativt väl kartlagda. Vad gäller ansökansområdet skulle en sådan jämförelse skulle dock inte ge en rättvisande bild eftersom det finns en stor variation inom Natura 2000-naturtyperna. Exempel på den problematik som skulle uppstå är följande:

- Alvar utgör en Natura 2000-naturtyp. Dock kan inte de naturalvar som återfinns på File hajdar jämföras direkt med kulturalvaren på södra Öland då de bibehålls genom olika processer, vilket ger olika förutsättningar för flora och fauna. Merparten av alvarmarken i Sverige är en kulturprodukt, d.v.s. den bibehålls genom kontinuerlig hävd i form av röjningar och betesdrift. Alvarmarkerna på File hajdar bibehålls däremot genom naturliga processer där perioder av torkstress, översvämning, uppfrysning etc. gör det omöjligt för träd och buskar att få fäste.
- Förekomsten av blekvätar och uppfrysningsmark inte kartlagd, utan dessa ingår i naturtypen alvar. Förekomsten av blekvätar och uppfrysningsmark kan således inte jämföras mellan olika förekomster av alvar.

- Hällmarkstallskogen på File hajdar skiljer sig markant från exempelvis västerbottnisk taiga, även om båda ingår i Natura 2000-naturtypen Taiga (9010).

På samma sätt som för naturtyperna naturalvar och blekvätar låter sig några av de ovanliga arter som förekommer på File hajdar svårligen jämföras ur ett nationellt och internationellt perspektiv. Flera av de arter som förekommer på File hajdar är så sällsynta så att man dåligt känner till deras ekologi och globala utbredning. Utan denna kunskap går det inte att göra en säker bedömning om hur viktiga förekomsterna vid File hajdar är i ett större geografiskt perspektiv, utan man måste vila på försiktighetsprincipen. Några av de arter som hittats i ansökningsområdet har endast ett fåtal kända förekomstlokaler i landet. Detta kan bero på att arten är mycket sällsynt, men det kan också bero på att arten inte har eftersökts i någon större omfattning t.ex. på grund av att väldigt få personer har tillräcklig kännedom om arten för att artbestämma den eller på grund av att den har en livscykel som medför att den endast kan ses vissa år med långa mellanrum och övrig tid finns under mark. Utan att veta anledningen till de fåtaliga kända förekomstlokalerna går det inte att göra några exakta bedömningar av hur viktiga förekomsterna vid File hajdar är i ett större perspektiv.

Sammantaget är det alltså svårt att göra mer precisa utlåtanden än att vissa av de naturtyper och arter som finns representerade på File hajdar är ovanliga, eller mycket ovanliga, i ett globalt perspektiv. För arter där kunskaperna om deras utbredning och ekologi är bristfällig, men där arten bedömts vara ovanlig snarare än förbisedd, har därför konsekvensbedömningen gjorts utifrån försiktighetsprincipen och landat i att konsekvensen av påverkan från tåkten riskerar att bli försämrad bevarandestatus för den berörda arten.

Den påverkan som den fortsatta tåktverksamheten väntas medföra är att naturtyperna såväl som arterna får ett minskat utbredningsområde. För samtliga naturtyper och flertalet arter gäller att de även fortsatt kommer att förekomma på File hajdar, men i något minskad areal eller numerär. För en del arter som förekommer i låga numerär kan bortfallet dock vara så stort att deras bevarandestatus lokalt kan komma att försämrans. *Detta bedöms dock inte gälla någon art som skyddas av artskyddsförordningen.* Även om alla arter även med den ansökta verksamheten kommer att finnas kvar på File hajdar kan en del arter som redan idag förekommer i låga numerär bli så fåtaliga så att de på sikt inte kan fortleva där. De arter som bedöms kunna stå i riskzonen för detta är ett antal mycket sällsynta arter av marksvampar (sju arter) och fjärilar (åtta arter). För fem av dessa arter bedöms en eventuell försämrad bevarandestatus på File

hajdar också leda till en försämrad bevarandestatus i ett gotländskt perspektiv, se avsnitt 6.4.2.3 i MKB.

D.2 Påverkan på riksintresseområdets unika kvaliteter

Som ovan konstaterats planeras utökningen av täktverksamheten i ett område med höga till mycket höga naturvärde som hyser både mycket sällsynta naturtyper och mycket sällsynta arter. Bolaget har låtit göra omfattande utredningar och inventeringar för att klarlägga ansökningsområdets betydelse ur just denna aspekt. Detta har gjorts i syfte att ta fram ett gediget underlag inför tillståndsprövningen.

Hur stora arealer av utpekade naturtyper och hur många individer av utpekade arter som beräknas försvinna i och med den ansökta täktverksamheten, samt hur stor andel detta utgör av den totala förekomsten inom riksintresseområdet respektive inom File hajdar, redovisas i såväl MKB som underlagsrapporterna *Biologisk mångfald och naturvärde på File hajdar* och *Riksintresseutredning File hajdar*. I samtliga dokument där det beskrivs vad sökta åtgärder kommer att medföra för konsekvens för arter och naturtyper så är det den sammanlagda påverkan, såväl direkt som indirekt, som avses.

Sammanfattningsvis kan sägas att påverkan i stor utsträckning är av irreversibel karaktär, d.v.s. den mark som sprängs bort kan inte återgå till den typ av natur som den är i dagsläget. Vissa aspekter av naturmiljön, t.ex. naturalvaren med frostmarkerna, är dessutom av en sådan karaktär att de inte kan nyskapas på andra platser utan de går förlorade.

Den påverkan som en utökning av befintlig täkt på File hajdar utgör på riksintresseområdet är huvudsakligen förlagd till utkanten av området. Alla de strukturer som bidrar till naturvärdet på File hajdar och de aspekter som motiverar riksintresseområdet kommer således att bestå, både vad avser naturtyper och arter och upplevelsevärden, om än med en minskad areal. Utökningen medför dessutom inte någon ytterligare fragmentering av området och därmed inga nya spridningsbarriärer.

Det stora sammanhängande område som riksintresset utgör kommer till följd av sökta åtgärder att minska i ytterkant. Även med den ansökta verksamheten kommer det dock att finnas ett stort sammanhängande område som är väsentligen opåverkat.